

Közösségi szolgálat vagy önkéntesség?

Bevezetés

A fiatalok társadalmi, állampolgári tudatosságának és aktivitásának, valamint szociális érzékenységének javítása érdekében a hazai oktatáspolitikai 2011-ben bevezette az iskolai közösségi szolgálatot, mely az érettségi megszerzésének feltételévé vált.

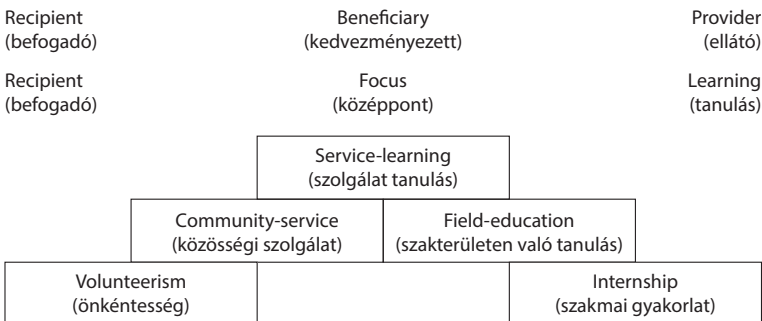
A közéletben gyakran téves definíciók keringenek a közösségi szolgálattal kapcsolatban, szinte szinonimaként használva az önkéntesség kifejezésével. A tanulmány célja e fogalmi zavar tisztázása, valamint a közösségi szolgálat aktorainak, kapcsolati rendszereinek a bemutatása. Emellett ismertetem a közösségi szolgálat amerikai tapasztalatait, miként alakult ki és milyen hatással van a fiatalok civil és társadalmi elkötelezettségére, valamint az önkéntességgel kapcsolatos attitűdjeikre.

Az iskolai közösségi szolgálat definíciós problémái

Az önkéntesség kialakulása az Amerikai Egyesült Államokban igen hosszú időkre nyúlik vissza. Megjelenése Alexis de Tocquevielle nevéhez fűződik, aki az állampolgárokat a másokon való segítségre buzdította, valamint arra, hogy hajlandóak legyenek pénzüket vagy szabadidejüket áldozni a jóléti állam érdekében (Furco 1996).

Különbséget kell tennünk a „service-learning” és a „community-service” kifejezés között, melyhez a következő ábra nyújt segítséget.

1. ábra: A „service-learning” fogalom meghatározásának ábrája

Forrás: Andrew Furco (1996): Service-learning: A balanced Approach to Experiential Education

Ha a fenti ábra alapján megvizsgáljuk a „service-learning” kifejezést, akkor láthatjuk, hogy a fogalom magába foglalja a „community-service”-t és a „field-education”-t egyaránt. Míg az első fogalom a szolgálati jelleghez áll közelebb, az utóbbi a tanuláshoz, így e kettő együttesen alkotja meg a „service-learning”-et. A „service-learning” kifejezés Robert Sigmon nevéhez fűződik, aki egyfajta kölcsönös tanuláson nyugvó gyakorlati oktatás-ként definiálja a fogalmat. Azok, akik a szolgáltatási tevékenységet nyújtják és azok, akik igénybe veszik ezt a szolgáltatást, egyaránt tanulnak a tapasztalatokból. Úgy véli, akkor nevezhető „service-learning”-nek a tevékenység, ha mind a szolgáltató és mind a szolgáltatás igénybe vevő egyaránt részesül a haszonból (Furco 1996).

Hesser szerint, a „service-learning” egy olyan újfajta tanítási módszer, mely kombinálja az önkéntes szolgálatot a tanulással. Hesser eredményei szerint nem csak a szociális szakmák profitálhatnak ebből a tanítási módszerből, hanem egyéb diszciplínák is (Hesser 1995).

A „service-learning” célja, hogy segítse a diák tanulását és fejlődését, hogy jobban érvényesüljön a demokráciában, megértesse a társadalmi problémákat, növelje a társadalmi felelősségvállalást, fejlessze az állampolgári készségeket. Kritikusok szerint nem jó, ha az önkéntes szolgálatot beépítik a tananyagba, hiszen a diákok ezt az időt más hasznos dologgal is tölthetnék, például a könyvtárakban vagy laboratóriumokban (Gray et al. 1999).

A „service-learning” hatással van a kognitív készségekre, érveléstechnikára, döntéshozatali technikákra, morális hozzáállásra, személyiség fejlődésére, valamint a szociális problémák iránti érzékenységre (Batchelder & Root 1994).

A „service-learning”-gel ellentétben a „community-service” magát a szolgáltatásnyújtást állítja a középpontba, valamint azt, hogy a szolgáltatás hasznára váljon azok számára, akiknek ezt nyújtják. A tanulónak pozitív élményt jelent az, ha rádöbben arra, hogy az általa végzett tevékenység pozitív irányú változást hoz a szolgáltatást igénybe vevő életében. A „community-service” és az önkéntes programok ezen elv szerint működnek, önzetlen és jótékony indíttatásúak (Furco 1996).

2. ábra: A közösségi szolgálat, önkéntesség és társadalmi felelősségvállalás fogalmi kapcsolódásai

Forrás: Bodó Márton (2014): A közösségi szolgálat 2011-es bevezetése és tanulságai

Ha a közösségi szolgálat fogalmában még mélyebbre szeretnénk ásni, akkor további két fogalmat tisztáznunk kell: az önkéntesség, illetve a társadalmi felelősségvállalás fogalmát. Látható a 2. ábra alapján, hogy a közösségi szolgálat a társadalmi felelősségvállalás és az önkéntesség részhalmaza ugyan, de egyikkel sem azonos.

A társadalmi felelősségvállalás a közszférában (GSR=governmental social responsibility) és a vállalati világban (CSR=corporate social responsibility) egyaránt feltehető. Egyes definíciók más-más tevékenységre helyezik a hangsúlyt, azonban az kijelenthető, hogy a közszférában a társadalmi felelősségvállalás fő célja a közösségi célok elérése, melyhez a különböző szektorok együttműködésére van szüksége. Fontos a fenntartható gazdasági-társadalmi fejlődés iránti elkötelezettség, mind egyéni, mind intézményi szinten is (Vörös 2012).

Létrejötték a közszféra társadalmi felelősségvállalásának nevelési és oktatási területei egyaránt. A társadalmi felelősségvállalás területei a következők:

- felelősségvállalás a környezetünkért
- felelősségvállalás a munkatársainkért
- felelősségvállalás a társadalmunkért (Bodó 2014).

Definiálnunk kell a közösségi szolgálat fogalmához szorosan kapcsolódó önkéntesség fogalmát is. 2001-ben az ENSZ, az Önkéntesek Nemzetközi Éve alkalmából kibocsátott egy dekrétumot mely az önkéntesség jellemzőit és kritériumait a következőkben határozza meg:

- Önkéntesnek tekinthető az a személy, aki a nem kötelezően elvégzendő munkát, önzántából, szabad akaratából, valamiféle belső indíttatásból végzi.
- Az önkéntes munkát az egyén elsősorban nem az anyagi ellenszolgáltatásért és nem a pénzszerzés lehetőségének reményében végzi.
- Elsősorban más személy, csoport, vagy a társadalom hasznát, a közjót szolgálja.
- Az önkéntesség lehet belső (szubjektív, értékorientált) és/vagy külső (instrumentális, de nem közvetlenül anyagi) motivációjú egyaránt (Fényes 2014).

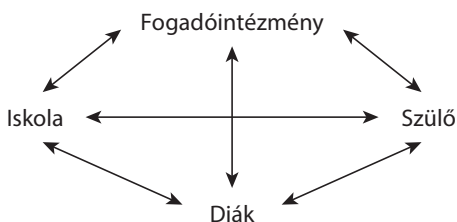
Az önkéntességnek két típusát különböztethetjük meg: a hagyományos és az új típusú önkéntességet. A hagyományos-, régi-, klasszikus típusú csoport általában szervezeti tagsággal jár, altruista indíttatású, erős vallásos háttér jellemzi. Az új típusú önkéntesség, tudatos választással jár, individuálisabb, értékrend szempontjából megosztott, ellentmondásos, és inkább a fiatalokra jellemző (Fényes & Kiss 2011).

Az iskolai közösségi szolgálat célja a hagyományos típusú önkéntesség motivációinak erősítése a fiatalok értékrendszerében. A Nemzeti Köznevelési törvény definíciója szerint, a „közösségi szolgálat: szociális, környezetvédelmi, a tanuló helyi közösségének javát szolgáló, szervezett keretek között folytatott, anyagi érdektől független, egyéni vagy csoportos tevékenység és annak pedagógiai feldolgozása” (kozossegi.ofi.hu).

Az iskolai közösségi szolgálat aktorainak kapcsolati hálója

Az iskolai közösségi szolgálatban részt vevő személyek, és intézmények között szoros, oda-vissza működő kapcsolatrendszer alakul ki. A következőkben a fogadóintézmények, a szülők, a diákok és az iskolák egymásra gyakorolt hatását, egymás közötti kapcsolati hálóját mutatom be, melyet a 3. ábra jól szemléltet:

3. ábra: A közösségi szolgálat aktorainak kapcsolati hálójá

Fogadóintézmény → Szülők: Az iskolai közösségi szolgálat során fontos az, hogy ne csak a diákok, hanem a szülők is részesei legyenek a közösségi szolgálatnak. A fogadóintézmény működésének céljai, tevékenységi köre jelentősen befolyásolhatja a szülők látásmódját, szélesítheti látókörét, hiszen közvetett módon, a gyerekeik által ők maguk is kapcsolatban állnak a fogadóintézménnyel.

Fogadóintézmény → Diákok: A fogadóintézmény feladata a diákok tevékenységének kijelölése, a tevékenységhez szükséges humán erőforrás, infrastrukturális eszközök stb. biztosítása, a diákok a szolgálaton való megjelenésének dokumentálása jelenléti ív segítségével. A fogadóintézmény a szolgálat időtartama alatt felelősséggel tartozik a diákok testi épsége iránt is. A tanulók a szolgálat teljesítése során megismerkednek az intézmény feladataival és azzal, hogy működésükkel milyen társadalmi célt szolgál a fogadóintézmény. Így ideológiájukat megértve a későbbiekben akár támogathatják az intézmény nézeteit, vagy akár önkéntesként tovább segíthetik az intézmény munkáját.

Fogadóintézmény → Iskola: A fogadóintézmény és az iskola között olyan partnerségi viszony jön létre, amelyben a fogadóintézménynek lehetősége nyílik arra, hogy szükség esetén felkérje az iskolát, hogy az diákokat toborozzon számára. Ilyen esetek akkor merülhetnek fel, ha több segítő kézre van szükség egy-egy rendezvény vagy nagyobb jellegű esemény lebonyolításához, például bizonyos célcsoport idősek, gyerekek kirándultatása, ételosztás stb.

Iskola → Fogadóintézmény: Az iskola feladata, hogy felkeresse a fogadóintézményeket és folyamatosan fenntartsa velük a kapcsolatot. Egy olyan együttműködési megállapodás kialakítása szükséges, amelyben meghatározzák a közös célokat, a feladatokat és az elvárható eredményeket. Fontos tisztázni a feleknek a felelősségi körüket, valamint a felmerülő költségek finanszírozást is.

Az iskola kapcsolathálóján múlik, milyen intézményi kínálati lehetőséget tud a diákjainak felkínálni. Minél nagyobb az iskola kapcsolathálója, annál több kínálatot nyújthatnak a diákoknak, növelve ezzel is a szolgálat iránti motivációjukat. Az iskola azonban elköteleződhet egy-egy szervezethez, segítheti annak munkáját, akár az iskola falain belül is népszerűsítheti, támogathatja annak kezdeményezéseit például karácsonykor adománygyűjtést szervez számára.

Iskola → Szülők: Az iskola feladata, hogy megfelelő felvilágosítást nyújtson a szülők számára a szolgálat teljesítésével kapcsolatban. Fontos, hogy megértessék és elfogadjassák a szülőkkel is a szolgálat szükségességét, társadalmi hasznosságát. A szülői értekezletek során a pedagógusok személyes tájékoztatása által még hatékonyabb lehet az üzenet átadása.

Iskola → Diákok: Az iskola folyamatosan végigkíséri a diák szolgálati tevékenységét. A kölcsönösség elve alapján a tanár-diák viszony egy új fajtája jelenik meg. Itt már nem

csak tantárgyokról, osztályzatokról szólhatnak a tanár-diák beszélgetések, hanem olyan új témák is szóba kerülhetnek a tanórán kívüli beszélgetések során, melyeket a diákok a szolgálat alatt tapasztalnak. Gyakran egy tanár is nagy segítséget nyújthat egy mély és őszinte beszélgetés alkalmával az „új tudás” feldolgozásában.

Az iskola feladata, hogy felkészítő, és pedagógiai feldolgozó órákat tartson a szolgálattal kapcsolatban, mely még inkább hozzájárul a szolgálat céljainak megvalósulásához. A szolgálattal járó adminisztrációs feladatok elvégzése is az iskolára hárul például jelentkezési lap, tevékenységi napló elkészítése, a diákok közösségi szolgálatának dokumentálása.

Diákok → Fogadóintézmény: A diákok és a fogadóintézmény között szerződéses viszony jön létre. A diákok feladata, hogy teljesítsék a fogadóintézmény által kijelölt tevékenységeket, munkájukkal elősegítsék annak hatékonyabb működését. A diákok ötleteikkel, javaslataikkal, fiatalos szemléletmódjukkal hozzájárulhatnak a fogadóintézmény megújulásához, fejlődéséhez.

Diákok → Iskola: A diákok az iskola felé beszámolnak folyamatos szolgálati tevékenységükről, mind szóban, mind írásban. Szóban a feldolgozó órákon, ahol beszámolhatnak élményeikről, tapasztalataikról, írásban pedig a szolgálat során folyamatosan vezetett tevékenységi napló segítségével.

Diákok → Szülők: A diákok otthon elmesélt élményei a szülőket is motiválhatja arra, hogy szabadidejüket hasznos töltsék el, és önkéntesként maguk is segítsék a szervezet működését. A fiatalok így közvetett módon jelentősen hozzájárulhatnak a szüleik pozitív szemléletváltozásához.

Szülők → Fogadóintézmény: Azon túl, hogy nyomon követik gyermekük tevékenységének folyamatát, akár ők maguk is aktív részesei lehetnek a szolgálat minél sikeresebb működésének. Akár önkéntes tevékenységet vállalva támogathatják az intézmények tevékenységét.

Szülők → Diákok: A szülőknek kardinális szerepük van a szolgálat sikerességét illetően. Egyrészt, ha a szülő támogató hozzáállást tanúsít, az jelentősen befolyásolja a diákok pozitív hozzáállását a szolgálathoz. Negatív szülői attitűd esetén, a diákok is negatív állnak a szolgálathoz. Másrészt, a szülőnek segítenie kell a diák szolgálati tevékenységét, például a megfelelő célcsoport, intézmény és tevékenység kiválasztásában. Így, ha a szülők támogatják és tudatosítják gyermekeikben a szolgálat fontosságát, maguk is hozzájárulnak a program sikerességéhez.

Szülők → Iskola: A szülők segíthetnek az iskolának újabb fogadóintézmény toborzásában, tanulók szállításában, szponzorációs támogatásában, vagy tevékenységi ötleteikkel, javaslataikkal jelentős mértékben hozzájárulhatnak a szolgálat hatékonyabb működéséhez.

Az iskolai közösségi szolgálat az Amerikai Egyesült Államokban

A 20. század elején az amerikai társadalom számára fontossá vált, hogy átadják a fiatal generáció számára azt a szemléletmódot, mely abból indul ki, hogy az egyén segítsen embertársain, hajlandó legyen feláldozni pénzét szabadidejét a társadalom érdekében. Bevezetésre került az iskolákban (bár legtöbb helyen még nem kötelező jelleggel) az ún. „community-service” és „service-learning”, mely lehetőséget biztosított arra, hogy a fiatalok fejleszthessék aktív állampolgársági aktivitásukat. A 20. században virágzásnak in-

dult a közösségi szolgálat, és olyan programok jelentek meg, mint a Polgári Conservation Corps, a Béke Hadtest és az AmeriCorps. Az iskolák hozzákezdték intézményesíteni a közösségi szolgálatot, melynek eredménye az lett, hogy 1979-re a középiskolák 92%-a már biztosított közösségi szolgálatot diákjai számára (Spring et al. 2008).

A Bureau of Labor statisztikai eredményei szerint a közösségi szolgálat bevezetésének eredménye, hogy az önkéntesek aránya a 16 és 19 évesek között az 1989-es 13%-ról, 2005-re 28%-ra nőtt. Az amerikai Felsőoktatási Kutatóintézet 2005-ös adatai szerint, a megkérdezettek kétharmada úgy vélte, hogy fontos, vagy nagyon fontos a másokon való segítség. 1994-ben az amerikai Oktatási törvény kitér a „service-learning” kötelező beépítésére a tantervbe. A válaszadók szerint, a „service-learning” hozzájárult ahhoz, hogy a tanulók aktívabb állampolgárai legyenek a társadalomnak (53%), és nőtt a társadalomról való tudásuk, tapasztalatuk (51%). Ezen kívül majdnem az emberek fele úgy gondolta, hogy a „service-learning” egy hatékony eszköz arra, hogy közösségi igénynyé váljon az, hogy erősödjön a kapcsolat az iskola és a helyi közösség között (48%), és ösztönözze a tanulókat az altruizmusra (46%). Az eredmények arra utalnak, hogy az iskolai résztvevők nagyobb valószínűséggel gondolnak a „service-learning”-re úgy, mint egy hasznos tevékenységre, amely növeli a diákok civil és társadalmi elkötelezettségét csakúgy, mint a tanulmányi eredményét (Spring et al. 2008).

Befejezés

Napjainkban az iskola nagyobb szerepet vállal abban, hogy a felnövekvő fiatalok a társadalom aktív állampolgáraivá válhassanak. A közösségi szolgálat legfőbb célja a fiatalok személyiségének fejlesztését. Olyan segítő magatartás és szociális érzékenység kialakítása a fő cél, melyhez saját élményeik és tapasztalataik által jutnak el. Ezen kompetenciák értékrendszerükbe való beépülése során olyan attitűd átalakulás következhet be, amely hozzájárul az aktívabb állampolgári lét kialakulásához, valamint egy szociabilisebb, empatikusabb magatartás kialakulásához.

IRODALOM

- BATCHELDER, T. H. & ROOT, S. (1994) Effects of an undergraduate program to integrate academic learning and service: Cognitive, prosocial cognitive, and identity outcomes. *Journal of Adolescence*, 17 (4), pp. 341-355.
- BODÓ M. (2014) A közösségi szolgálat 2011-es bevezetése és tanulságai. In: *Új pedagógiai szemle*, 2014/3-4. pp. 47-68
- GRAY, M. J., ONDAATJE, E., FRICKER, R., GESCHWIND, S., GOLDMAN, C. A., KAGANOFF, T. ROBYN, A., SUNDT, M., VOGELGESANG, L., & KLEIN, S. P. (1999) *Combining Service and Learning in Higher Education: Evaluation of the Learn and Serve America, Higher Education Program*. Santa Monica, CA: RAND.
- FÉNYES H. & KISS G. (2011) Az önkéntesség Európai Éve – Az önkéntesség társadalmi jelensége és jelentősége. *Debreceni Szemle* I. rész XIX. évfolyam, 4. szám pp. 360-368.
- FÉNYES H. (2014) Önkéntesség és új típusú önkéntesség a Debreceni egyetemisták körében. In: Fényes H. & Szabó I. (szerk) (2014) *Campus-lét a Debreceni Egyetemen*. Debreceni Egyetemi Kiadó pp. 85-108.
- FURCO, A. (1996) *Service-learning: A Balanced Approach to Experiential Education. Expanding Boundaries: Service and learning*. Corporation for National Service, Washington DC.
- HESSER, G. (1995) Faculty assessment of student learning: Outcomes attributed to service-learning and evidence of changes in faculty attitudes about experiential education. *Michigan Journal of Community Service Learning*, 2, pp. 33-42.
- Közösségi szolgálat portál: törvényi háttér. Letöltés: 2016.08.10.
- SPRING, K.; GRIMM, R. & DIETZ, N. (2008) *Community Service and Service-learning in America's Schools*. Washington, DC: Corporation for National & Community service.
- VÖRÖS A. (2012) Mi az a társadalmi felelősségvállalás és mit tehetnek ezért a közintézmények? In: *Társadalmi felelősségvállalás – Mit tehet a közszféra? Hoppá Disszeminációs Füzetek* 36., Tempus Közalapítvány pp. 4-7